

BEG Z MORIŠČA V KOČEVSKEM ROGU

Pričevanje domobranca policijske čete v Kočevju

»Kadar bo novi razred zapustil zgodovinsko pozornico — in to se bo moralo zgoditi — se bo njeno zrušenje obžalovalo manj kakor kateregakoli prejšnjega razreda.«

(Djilas, Novi razred, str. 73.)

S slovensko narodno vojsko sem se tudi jaz umaknil pred partizansko premočjo v varstvo zavezniške vojske na Koroško in dospel v Vetrinjo dne 15. maja 1945.

V Vetrinju sem pripadal policijski četi kot policijski narednik pod vodstvom polkovnika Šturma.

Po angleški odredbi so odhajali iz Vetrinja kot prvi dne 27. maja 1945. Po osmi uri zjutraj smo stopali na angleške kamione. Angleški oficirji so zahtevali hitrejši odhod. Krener je proti temu protestiral in nam ukazal, naj stopamo na kamione normalno. V ta transport so bile dodeljene večjidel neborbene edinice: policijska četa, tehnična četa in artilerija. Kam gremo, ni tačno vedel nihče. Bili smo pogumni in govorili smo med seboj, da gremo v Italijo.

Kmalu po osmi uri so nas angleški kamioni odpeljali proti kolodvoru Podroščica. Napolnili smo ograjeni travnik pred kolodvorom, ki so ga stražili angleški vojaki. Angleži so nas pregledovali približno eno uro. Stresati smo morali pred nje vso robo iz nahrbtnikov zaradi iskanja orožja; pri nikomur ga niso dobili. Nato so nas vodili na kolodvor. Tam smo vstopali na tovorni vlak, ki je stal na zadnjih tirih in je bil postavljen od postajnega poslopja proti Beljaku, z lokomotivo obrnjeno proti predoru. Majhna zidana hišica je služila postaji. Po razporedu smo bili mi prvi na postaji, nam je sledila tehnična četa in končno četniki, ki jih je bilo okrog 200 in ki so se komaj pred tremi dnevi s Stamenkovićevo skupino prebili do Vetrinja.

Vagone so angleški vojaki napolnili z domobranci od zadaj naprej in vrata puščali odprta. Med čakanjem so četniki vprašali vlakovodjo, kam pelje vlak. Ko jim je odgovoril, da v Slovenijo

proti Ljubljani, so začeli protestirati in niso hoteli vstopiti v vagone, češ da v Titovino ne gredo. Ko so jim Angleži grozili z orožjem, so se spustili v beg. Na uporne četnike so Angleži streljali s strojnici, jih obkolili in s silo pognali v vagone.

Po vsem tem so Angleži pričeli zapirati vrata vagonov, da ne bi še kdo od nas utekel. Slišati je bilo vpitje četnikov, a ni nič pomagalo: tudi za njimi so zapahnili vrata. Ubežalo je namreč pet četnikov in, kakor smo pozneje zvedeli, sta se dva od teh vrnila v Vetrinj, da povesta našemu poveljstvu, kam so nas odpeljali. Kmalu za tem so prepeljali še tehnično četo. Potem je vlak odpeljal.

Ko so vagone zaprli, ni bilo videti nobenega partizana. Vlak se je ustavil pol kilometra od postaje. Tam so angleški vojaki neopazeno izginili, kakor da bi se naenkrat spremenili v partizane. Ta strašna predaja v roke Titove vojske se je izvršila okrog 15. ure. Vlak je nadaljeval pot v predor. Med vsakim vagonom je bila straža treh do petih srbskih partizanov.

Zunaj jeseniškega predora so partizani začeli z delom. Da so lahko prehajali iz vagona v vagon, je vlak večkrat ustavljal. Odpirali so vrata, nam pobirali vrednostne predmete in vse, kar je bilo komu všeč. Sezuvali so nam čevlje in slačili obleke. Noben partizan se ni pokazal brez brzostrelke in gumijevke v rokah. Med pozdravljanjem z nesramnimi psovkami in bogokletjem so padali krepki udarci po glavah ali kamor je priletelo. Najhuje je bilo izročiti opasač. Čim boljši je bil, tem krepkeje jo je imetnik dobil po glavi. Zgodilo se je, da se je nekemu vlila kri iz nosa, pa jo je moral sam polizati, češ da v vagonu ne sme biti krvavo. Tako so se kaj hitro množili ranjenci. Spočetka smo se bali udarcev, se skrivali drug za drugim, ker nihče ni hotel biti pri vratih, a končno smo se udarcem privadili.

Do Jesenic smo še vedno upali, da krenemo proti Beljaku. Ko smo pa videli, da se peljemo proti Kranju, smo onemeli od razočaranja in vsak je pričel razmišljati svoje. Med potjo so nas spraševali po generalu Rupniku, podpolkovniku Šturmu, kapetanu Grumu in Pircu, nadporočniku Hlebcu, Dolinarju in drugih.

Okrog 19. ure smo se pripeljali v Kranj, kjer smo doživeli strašen sprejem. Ko so nam z obeh strani odprli vrata, so se v vagone usuli partizani z biči v rokah in gorje tistim, ki so se držali v ozadju. Iz vagona se je nудil pogled na veliko množico partizanov in civilistov, ki so na kolodvoru kričali: »Ste prišli pravici v roke, švabobranci? Slovenski izdajavci! Pobjavci!«

Ob cesti je stal partizanski kordon. Na obeh straneh so nas spremljali brkati srbijanci, oddaljeni po dva koraka med seboj,

sami starejši partizani, pravi Arnavti. Bilo je vpitja in streljanja kot v največji borbi. Nadporočnika Hlebca so že na vlaku precej stolkli, v Kranju pa tako, da je imel glavo popolnoma obvezano. Gnali so nas po Jelenovem klancu mimo hotela na desno navzgor — na severnovzhodno stran — v barake, napolnjene z Nemci in slovenskimi civilisti. Videti je bilo, da vozijo v Kranj vojaštvo, v Št. Vid nad Ljubljano pa civiliste. Ko smo bili že v taborišču, se je govorilo, da je za nami prišla skupina iz Vetrinja, v kateri so tudi ženske.

Ostali smo na prostem, v ograjenem in dobro zastraženem prostoru. Glavno poveljstvo so imeli v rokah slovenski partizani, stražarji so bili delno terenci, večji del pa sami Srbijanci. Tam smo bili kakor na razstavi. Pred nami so se sprehajali slovenski partizanski oficirji z gumijevkami v rokah in ni ga bilo med nami, ki batine ne bi okusil. Stažarji so nas med pretepanjem spraševali: »Šta za jednoga vruga so vama dali jesti, da ste bili ovaki borci?« Fante, ki so bili partizanom znani, so vpričo nas po dvakrat ali trikrat na dan grozno pretepali ali jih povabili s seboj v pisarno in jih topli do nezvesti. Potem so jih zdravili in jih nanovo pretepali.

Najhuje so postopali s člani KA. Tako so iskali Zorca, ki je bil v Hlebčevem vodu. Ko se jim je odzval, so tega majhnega, prijaznega dečka odpeljali s seboj po dveh stopnicah v barako, vrata za seboj zaprli in ga mučili, da je bilo čuti strašno vpitje. Po mučenju so nezvestnega izbricali preko praga, da se je telo zvrnilo preko stopnic in tam obležalo.

Zgodilo se je, da je partizanski kapetan Blatnik našel svojega brata in ga pozdravil: »Prasec! Zdaj boš dobil, kar si zaslužil.« A ta se ni hotel ponižati pred hudobnim bratom, da bi prosil pomilostitev. Zgodilo se je celo, da se je mož, ki se je vračal iz nemške internacije, pridružil nam in bil, nič hudega sluteč, prav tako odpeljan v Kočevski Rog v smrt. Nihče ga ni vprašal, kdo je in od kod. Niso namreč vpisovali imen in tudi zasliševali niso nikogar.

Partizan iz Sodražice, ki je bil v kranjskem taborišču kapetan, mi je rekel: »Kako, hudiča, si zašel tako daleč?« Na to vprašanje mu nisem niti odgovoril.

Strašne so bile tiste noči, ko so partizani vpili nad nami, nas pretepali in streljali v zrak. Neki gologlav devetnajstletni stražar je cele noči vpil in v podivjanosti streljal v zrak.

28. maja zjutraj so nam pobrali hrano in vse druge vredne stvari, ločili od nas oficirje in podoficirje in jih odpeljali v posebno barako. Za hrano smo dobili vsak dan kozarček juhe iz pesnega listja.

29. maja od 21. uri so privedli slovenske topničarje, jih do pete ure zjutraj neusmiljeno pretepali in preganjali po taborišču celo noč. Delati so morali vse vojaške vaje, korakati, počepati in tekati po dvorišču, da se je treslo. Dva izmed njih, ki sta v vsem tem divjanju in pretepanju omagala, so z obtožbo, da simulirata, pred uvrščeno četo ustrelili.

Tisto popoldne so nas nagnali očistiti taborišče. S tem so mi dali priliko, da sem prišel preko žične ograde v nov prostor, kjer je v kotu na samem stala meni do sedaj zagonetna baraka. Bila je razdeljena v dva prostora. V eni polovici sem naletel na oficirje in v drugi na podoficirje. Tu sem prišel v stik z Dolinarjem Lojzetom in Maroltom Stanislavom s Pustega hriba pri Sv. Gregorju. Zadnji je bil velik optimist in me je vzpodbujal, da ne bo nič hudega. Bili so pretepani. Naj ne omenjam nadporočnika Hlebca, ki je imel glavo vso povito z vato. Na mreži so bile obešene prazne vreče. Ujetniki so delali načrt za pobeg.

Dne 31. maja so se morali javiti mladoletniki. Devetnajstletni Petrič Franc in osemnajstletni Prijatelj Jože sta me vpraševala za nasvet, ali naj se javita. Rekel sem jima, da je prav, če se. In res so ju čez mesec dni, potem ko sta mnogo pretrpela, izpustili. Zagrozili so jima, da bosta za vsako izjavo o prestanem trpinčenju ubita.

Prav tako so se morali javiti tisti, ki so jih bili v revoluciji zajeli domobranci, kakor tudi tisti, ki so pobegnili, od partizanov. Mnogi se niso odzvali, ker so vedeli, da jih imajo zapisane kot dezertarje. Poznal sem nekoga, ki se je temu pozivu odzval in bil pozneje z nadporočnikom Hlebcom usmrčen.

Proti večeru so partizani nekatere izmed nas določili za poveljnike čet. Zagrozili so jim, da so oni dogovorni, če kdo od nas zmanjka, in za red. Moštvo je bilo formirano v čete in bataljone. Nove poveljnike so vpisali v pisarni in pred moštvom uvrstili. Zapovedali so nam, da moramo biti naslednje jutro ob 7. uri pripravljeni za odhod, kot da gremo na delo.

Še tisti večer je stopil pred nas neki partizanski kapetan, ki se je z nami pričel pogovarjati. Z njim smo se spustili v debato. Na vprašanje, kaj misli o naši usodi, nam je odgovoril, da smo lahko brez skrbi, ker brez nas ne morejo obnoviti Jugoslavije. Rekel je: »Pri vas je vsa inteligenca, dočim so vsi višji in nižji oficirji pri partizanih sami hlapci, ki sploh nimajo pojma o uradovanju.« Poudarjal je, da bo obsojen le tisti, ki ima krvave roke, in to največ na eno leto prisilnega dela, ostali pa bodo vrnjeni na domove. »Bil sem pri četnikih in mi je dobro znano, kdaj smo s četniki vred propadli.« S temi zagotovili je zaključil tridnevni pripor v Kranju.

1. junija okrog 7. ure zjutraj je v taborišče prikorakal do zob oborožen bataljon partizanov kot spremstvo za odhod. Ko je bila straža razporejena, smo pod vodstvom naših fantov krenili proti kolodvoru. Kakor vsak dan, tako so tudi tedaj zakrožili nad nami angleški avioni. Kot je bilo videti, so nas hoteli partizani avionom prikriti. Ker to ni bilo mogoče, so čete na mah ustavili. Stali smo toliko časa, dokler letala niso odletela.

V sprevodu je bilo 2.500 mož in fantov. Natrpali so nas v vagoncine in zapeljali do Medvod. Tu je bil most porušen. Pognali so nas iz vagonov. Od tu smo peščili do St. Vida pri Ljubljani, kjer so ljudje vpili: »Kje imate škofa Rožmana in generala Rupnika?« Okrog 13. ure so nas nagnali na dvorišče bivše šentviške gimnazije. Obstali smo v parku pri zavodu. Tudi tu so nas partizanski oficirji željno ogledovali. Med njimi sem jih nekaj poznal. Pojavile so se tudi partizanke, celo nekaj Rusinj. Tako je neka Rusinja sezula Tonetu Purkerju škornje in mu jih vzela.

Že ob 16. uri so nas za zavodom nabasali na vlak. Ta je odpehjal in se ustavil zaradi zaprte proge pred mostom iz betonskega železa za ljubljansko mestno klavnico. Spreddaj in zadaj so se vrata vagonov odprla. Iz njih so nas pognali preko Gruberjevega betonskega mostu za pešce na drugo stran kanala, kjer nas je že čakala nova formacija tovrnega vlaka. Vso pot od bombardirane proge, katere tračnice so štrlele v zrak, pa do drugega tovrnega vlaka smo morali preteči ob kordonu do zob oboroženih partizanov z bikovkami v rokah. Ti so udarjali po naših glavah in hrbtih. Prehod je bil tako ozek, da so nekateri ujetniki ob navalu popadali. Nastopili so zelo obupni trenutki: kdor je padel, ni več vstal, ker smo ga dobesedno pohodili. Ves transport je pretekel to pot v rekordnem času desetih minut in v vagoncine so nas porivali s koli. Okoliške hiše so bile izpraznjene, da ljudje ne bi bili priče teh groznih prizorov. Ob zadnjih udarcih zdravamarije iz ljubljanskih stolpov je vlak z 32 zapečatenimi in dobro zastraženimi vagoni odpeljal proti Kočevju.

V mojem vagonu so domobranci pretepali. Vsak je imel sled udarca, samo meni je bilo prizanešeno. Med vožnjo sem se usedel v kot vagona, delno dremal in spal, kakor bi se vozil na službeno mesto. Niti enega udarca nisem dobil. Med potjo je vlak večkrat ustavljal in vozil tako počasi, da smo prišli v Kočevje šele 2. junija od 5. zjutraj. Iz poznejših poročil je vidno, da je bila to namerna sabotaža strojevodij, da bi se nas tako čim več rešilo.

Ob vzhajajočem soncu so odprli oboja vrata in nas nagnali iz vlaka. Vzeli so mi prazno denarnico z edino sliko. V štiristopih

so nas pod močno stražo odgnali po cesti. Kakih 50 metrov pred gimnazijo sem v okoliških hišah zagledal civilne jetnike. Tako so bili natrpani v stavbah, da so njih glave gledale preko strešnih latev, kjer ni bilo opeke. Vsi ti so čakali skorajšnje smrti.

V gimnaziji so nas natlačili po sobah ter pričeli z natančnejšo preiskavo. Najstrožje je bilo glede lir, nožev in britev. Ko so me pustili na stranišče, sem izza zašitka v kapi izvlekel 1.000 lir in žepno uro. To zadnjo dragocenost sem položil v ruševine nekdanje kuhinje. Lagali so nam zopet, da nas bodo zaslišali domači delegati, da oni ne pobijajo ljudi kot domobranci, in končno, da so premilo postopali z nami, ker smo zaslužili mnogo hujšo kazen. Ko so poizvedovali, kdo je bil pri policiji v Kočevju, se nisem javil, ker me sami niso spoznali. Eden izmed njih je poznal domobranca Šuštarja Pavleta, ki je bil prej kot grobar uslužben pri Sv. Križu pri Ljubljani. Pobral je iz smeti žico in zvezanega odpeljal.

Po končani preiskavi so nas v štiristopih, v skupinah po 20 mož, odgnali na severno stran Kočevja v porušeni zadnji dve hiši v mestu, ki sta stali na desni strani, na bloku proti Dolgi vasi. Tam smo prehajali kordon ljudi, ki so nas brez besede gledali. Hiši so porušili Nemci ob napadu na partizane. Ena izmed teh je bila bivši hotel.

Za preiskavo je prišla na vrsto tudi naša soba, predzadnja po vrstnem redu. Čim sem prestopil vrata hotela, sem vedel, da sem na zadnji poti. V prvem nadstropju smo morali skozi razbiti strop odmetavati nahrbtnike v pritličje. Zato je nekdo vprašal partizana, ali bomo v novem taborišču brez opreme, pa mu je ta odgovoril, da bo tam vsega dovolj. Nahrbtniki so bili nabasani do stropa pritlične sobe. Preiskovali so, ali nima kdo vkrpanega denarja. Na prehodu naše natrpane večje sobe so stali trije civilisti. Komisar v civilu, ki je vršil nadzorstvo in hodil iz prostora v prostor, je gledal strašansko zlobno izpod oči na vsak naš par, ki je moral čez ta prag vstopiti v manjšo sobo. Ostala dva sta pa vsakemu z žico zvezala roke na hrbtu v zapestju in še z enim na lakti v par skupaj, izgovarjajoč se, da sta dva od nas pobegnila in da bomo v taborišču zopet prosti.

Ventorini iz Male Slevce pri Velikih Laščah je obupal in partizanskega kapetana prosil pomilostitve zaradi žene in otrok, češ da ni ničesar zakrivil, ko je bil ves čas revolucije v mizarski delavnici. Zvezanemu je kapetan dal v odgovor udarec s kopitom po glavi, da se je revež onesvestil. Potem so ga surovo izbrcali iz sobe. Ko je prišel k zavesti, so ga zvezali skupaj z bratom in delili naši skupini. Med vezanjem je prišel podnarednik Jelenc

Tone iz Velikih Lašč peti Marijino pesem: »Marija, pomagaj nam.« Za njim smo vsi poprijeli. To je bil eden, za katerega sem zvedel, da se je rešil, ker so mu sorodniki skritemu nosili hrano v gozd na določeno mesto . . . Domobranci smo molili . . . Tudi v Kočevju nas ni zasliševal nihče!

Domobrance je neprestano odvažalo sedem kamionov. Na vrsto je prišla tudi naša skupina. Iz porušenega hotela sem odšel s sotrpinom Francetom kot prvi par proti kamionu, ki je obstal, pred stavbo. Stopila sva nanj. Iti sva morala do kabine, se ob njej obrniti in poklekniti, da sva gledala nazaj. Vseh 40 mož je zapoved vdano izvršilo, pa obenem molilo. Le tu in tam je bilo čuti jokanje posameznika, a je brž jokajočega partizan udaril s puškinim kopitom po glavi, da je obmolknil. Ker sem bil ob kabini, nisem videl nobenega drugega človeka. Samo v gostilni »Pri Kajfežu« sta izza tesno priprtih vrat pogledovali mati in hči.

Iz Kočevja so nas ob 14. uri v spremstvu 4 partizanov odpeljali po peščenih cestah skozi Šalko vas v gozd v vas Željne. Od tam smo zavili med hriboma Konjsko (598 m) in Strajnik (642 m) preko Deblinske livade, potem mimo hriba Kren (613 m), med Trnovcem in Ušivo jamo, kjer je bilo v območju Macesnove gorice že ob prvih ovinkih čutiti, da se peljemo mimo dveh morišč. Pri obeh moriščih namreč je zavila cesta v močan ovinek na levo in na vsakem takem ovinku sta v razdalji 500 metrov stala dva ali trije kamioni, kjer so domobrance odložili in žrtve končno ne daleč od ceste pobijali.

V popolni tišini smo na kamionih klečali in molili. Od prvega morišča za Trnovcem v območju Macesnove gorice smo po ostrih ovinkih čez 3 km med Belim Studencem in Starimi Žagami dosegli naše tretje morišče.

Zmetane in zbutane s kamionov na cesto so nas sprejeli partizani z okrvavljenimi oblekami in zavihanimi rokavi. S koli so udarjali po nas. Od udarcev so bili »rajkli« na koncih razcefrani in partizani so bili videti kot mesarji. Gnali so nas kakih 10 m od ceste po nalahko padajočem travniku. Tam smo morali sesti. Ko sem se s Francetom usedel, so mi od povezanosti že itak modrikaste roke otrpnile, ker mi je partizan žico na rokah privil s kleščami. Drugi pa mi je z vinjekom prerezal usnjeni vezalki na čevljih, razparal z nožem tudi nogavico, a noge, hvala Bogu, ni ranil. Nekaj metrov naprej so na vejah hoj viseli opasači, kar je vzbujalo sum, da bomo pobešeni. Simbol sramotne smrti, kakršne si nikdar nisem predstavljal, je naredil name mučen vtis.

Bose so nas odgnali še nižje, bolj na desno, kakih 20 metrov od ceste pred tri hoje, kjer so nas zbirali v pare. Na tej ravnini, ki



Skica morišča v Kočevskem Rogu v okolju Macesnove gorice.

se je malce dvigala v hrib, je ležalo toliko rožnih vencev in podobic in svetinjic, da je trava v dolžini štirih metrov povsem zgini-la. Na tem blagoslovljenem kraju so nas zvrstili v četo 8 do 10 parov skupaj. Z vej so pobrali opasače in jih z zaponkami speli v en sam pas in z njim vse pare posredi tesno okrog rok privili par k paru, da smo se komaj mogli prestopati. Zvezano četo je obsto-pilo 14 partizanov, oboroženih z brzostrelkami, pištolami in no-ži.

Ko so me zvezali, mi ni prišlo na misel, da me bodo ubili. Bil sem kot opazovalec, katerega se vse skupaj nič ne tiče. Našo sku-pino so partizani pripeljali na zadnjem kamionu, kot zadnjo četo določeno za pomor tisto uro. Tovariša in mene so postavili zveza-na na levo stran kot srednji par v četi.

Skupina zvezanih je molila. Stopala je po shojeni travi. Na-mesto majskih cvetlic so bile svetinjice in rožni venci in spomin-ske podobice posute pod nami in okrog nas. Kako dragocen spo-min bi bila materi ena sama taka podobica!

Od ceste proti hribu so nas obkrožili trije varnostni obroči straže v razdalji 15 do 20 m. Straža v zunanjem obroču je bila bolj poredka, v drugem postavljena bolj na gosto, v tretjem pa, ki je obkrožal morišče, je stal skoro mož pri možu. Na desno stran proti hribu je zastiralo pogled staro bukovje, na levi je pa obdajalo hribček od vznožja navzgor mlado bukovje, ki je za hribčkom zginjalo. Od ceste pa do vrha hribčka, za katerim je moralo biti morišče, je bilo kakih 50 m. Morišča od tu še ni bilo opaziti, ker ga je vrh skrivnostno prekrival našim očem. Morišče sem le slutil, ker je od tam prihajalo neprestano, enakomerno streljanje, kot bi počasi štel. To enoličnost je presekavalo od ča-sa do časa pogrgravanje brzostrelke.

Ko smo se že kakih 10 m vzpenjali proti morišču, mi je mla-do bukovje preko bukovne poseke odprlo pogled na desni rob hriba, kjer so morda mobiliziranci, razgaljeni, z odprtimi srajca-mi in zavihanimi rokavi nosili od ceste proti vrhu živo apno. Na levi sem zagledal kupe sortiranih srajc, hlač in suknjičev. Teren se je vedno bolj dvigal, obkrožal ga je večji hrib, potresen z beli-mi apnenčastimi skalami, zaključen s starim bukovim gozdom. Ne daleč na desni strani sem puščal za seboj ozko začrtano stezo v travi, ki se je zgubljala proti cesti in proti morišču. Morda so to vtisnile žrtve pred nami.

Kakor hitro smo se premaknili, sem omrtvičeno desno roko brez misli zganil. Že sem jo izmotal iz žičnih vezi z namenom, da bi rešil druge. Prekrižal sem jo preko levice, kot da bi bil še ved-no zvezan. Tesno zvezani z opasači smo se premikali počasi, da

so nekateri po neusmiljenem pretepanju padli v nezavest. Take so morali sotrpini, na svoje roke navezane, potegovati za seboj. Med molitvijo so nas rablji še posebej zasmehovali in zmerjali: »Prasci, švabobranci! Prasci, naj vam Bog pomaga in škof Rožman!« Partizan, ki me je spremljal, je v roki držal okrvavljen nož in mi grozil, da me bo na morišču prav s tem nožem zaklal.

Ko me stražar ni opazoval, sem s sproščeno desnico potisnil pas tako hitro nazaj, da so jermeni zaradi odpete zaponke, prej napeti in tesno oviti okrog rok, sami od sebe popustili in se je vsa vezava razsula. Roko sem spet hitro prekrižal preko druge in delal, kot da bi bil še vedno zvezan. Zapestji sta skrivala bluzina rokava. Stražar je zavpil drugemu: »Gledaj tamo! Razkinilo se je sve!« Ker sem sestavljal par v sredini, sem s tem gibom razvezal pare spredaj in zadaj. Ko so partizani spet povezovali pasove, smo že stali na vzpetini kakih 20 m pred moriščem, od koder je bilo videti celotno sliko kraja in morije.

Pred seboj sem zagledal naravno kraško jamo, ki je sedela s podolgovatim ovalnim žrelom v nepravilni elipsi v sedlu hribočka. Nje najširše žrelo je bilo pripeto na vznožje drugega hriba v skalovje in jama, ki je bila obdana z mladim bukovjem, je bila prilepljena na hrib, ki se je dvigal nad njo. Dolga je bila 5 m, široka samo 2 m. Sodeč po zamolklem glasu zmetavanega apnenca v jamo je morala biti zelo globoka. Tudi krikov iz globine ni bilo slišati.

Rabelj je ob jami na desni strani, obrnjen od ceste, streljal žrtve z brzostrelko v smeri proti hribu. Pokalo je kot po tekočem traku. Vsak zvezanec je moral pred jamo obstati, da mu je partizan pognal strel v tilnik. Nekateri izmed rabljev so izbrane žrtve klali z noži po mili volji. Tudi okoli jame je bilo kar posuto s podobicami in rožnimi venci.

Kakih 10 m pred jamo so partizani našo skupino z opasači še trdneje povezali. Stražarji so se še vedno motili s povezavanjem pasov, ko sem ponovno odpel zaponko na opasaču, da se je celotna povezava znova razsula. Nezavestni so popadali na tla, sotrpini pa obstrmeli in začudeno gledali kaj je to.

Kakih 5 m pred jamo pa me je, ne morem drugega reči, sam Bog rešil. Tako mirnih živcev kot takrat sem bil malokdaj v življenju. Nisem mislil, da me bodo usmrtili, še manj, da bi pobegnil. Izmotal sem iz ovojev žice še levo roko, zvezano s sotrpinovo, in mu rekel: »France, jaz grem! Kar bo, pa bo!« On pa je vzdihnil z žalostnim glasom: »Lojze, ne!« Ko sem ga še pozdravil: »Zbogom, France!«, sem izlekel iz skrivnega žepa rožni venec in ga stisnil v roké.



France mi ni bil v napotje, ker so bili vsi opasači razvezani. Mimo Franceta sem skočil iz vrste in stopil na stezico, ki sem jo šele v tistem trenutku zapazil, smuknil dva koraka po njej in zagledal pred seboj tri obroče straž, na katere sem bil popolnoma pozabil. S strani sem se zaletel v stražarja prvega stražnega obroča. Ta je bil oborožen samo z bajonetom. S hrbtom se je zavrtel proti jami, medtem ko so moji stražarji, Srbi, vpili za menoj: »Razkinio se je! Uhvati ga!« Preko raztresene obleke in čevljev sem skočil preko drugega varnostnega kroga. Tu ni bilo stražarja, dasi so stali drugje v krogu vojak pri vojaku. Rabelj pred jamo je kričal v stražarje: »Utekao je! Uhvati ga!« Nihče si namreč ni upal streljati, da ne bi z menoj vred postrelil tudi svojih.

Vse to se je zgodilo v nekaj sekundah. Bilo je na petek (verjetno sobota 2. junija, op. I. Ž.) okrog 15. ure. Dan je bil oblačen. Krvniški posel je vršila Gubčeva brigada, okrepljena z enim srbskim oddelkom.

V zaletu proti tretjemu varnostnemu obroču sem se šele zavedel, da sem skoro rešen. V prej omrtvelih rokah sem začutil zopet moč. Kot prerojen sem se zagnal mimo zadnjih stražarjev po hribu navzgor. Zapeli sta strojnici, a me nista zadeli, morda zaradi suhljadi, ob kateri mi je trikrat spodrsnilo, da sem padel. Pregarjalcem je bila v napotje poseka in apneničaste skale, obraščene z robidovjem. Preko robidovja sem skočil med skale v naravno kotanjo na poseko. Konice skal so se mi ostro zadrle v podplate. Padel sem v prepričanju, da sem zadet. Ko sem se dvignil in ugotovil, da me svinčenka ni zadela, sem z novim mladostnim pogonom skočil iz kotanje in tekel v vrh hriba. Takrat sem zaslišal za seboj klic: »Stoj!« Sledili so trije rafali, a brez uspeha. Tudi zasledovalec ni imel lahke poti zaradi gosto zaraščenega bukovja in skal in trnja v zaradi oblačnega vremena temnem gozdu.

Ko sem po petih minutah dosegel vrh, sem vesel zdrsel po strmini navzdol na cesto, ki je obkrožala ta hrib z moriščem. Korak mi je zastal pred stoječim kamionom, na katerem so se pogovarjali partizani, ki so čakali na odhod po druge žrtve. Tedaj sem rožni venec še bolj stisnil v roko, se jim iz hoste previdno približal, naglo smuknil pod kamion, se pognal izpod njega preko ceste v dolino gosto zaraščenega bukovja in nato zopet v hrib. Oboroženi partizani so samo gledali za mano, ne da bi streljali. Sredi vzpetine hriba sem zagledal človeka, ki se mi je naglo umaknil za bukev. Čeprav nisem na njem opazil puške, sem zaradi varnosti krenil na desno in ga obšel. Sklepal sem, da bo to najbrž domačin, ki vse to strahotno dogajanje onstran hriba ves čas pozorno zasleduje.

V oblačnem popoldnevu se nisem mogel orientirati in najti prave smeri. Taval sem po gozdovih. Med skalami v bukovi hosti me je zajela noč. Na bukovem listju v kotanji med dvema skalam sem si pripravil ležišče in zaspal.

Ko je 3. junija že vzšlo sonce, me je nenadoma prebudilo šumenje listja. Ustrašil sem se, misleč, da me kdo zasleduje. A sem se oddahnil, ko sem videl, da se mi je na en korak približala lisica in potem zbežala. Med molitvijo rožnega venca sta pa prišli dve srni, ki sta mi bili prav domači in sta me iz neposredne bližine ogledovali.

Zaradi lepega junijskega sončnega dne sem mogel po soncu usmeriti svojo pot. Ob 16. uri sem na svoje veliko začudenje zopet dosegel hrib za moriščem, ker sem prvi dan zaradi oblačnega vremena krenil v napačno smer. Zopet je bilo slišati streljanje kot prejšnji dan, vpitje pa mnogo močnejše, zaslišal se je tudi ženski glas. Čeprav nisem imel ničesar za pod zob, sem moral prespati noč nedaleč od pobojev, pod smreko v suhi travi in listju.

Tam zadaj za hribom je morišče drugi dan zopet oživel. Na novo se je zaslišalo pokanje. Že prej pred jamo sem sodil, da je bila globoka, a ko sem se sedaj že drugič oddaljeval od nje, sem bil o tem trdno prepričan. Ves omagan sem vsakih deset korakov počival. Noge so mi otekale, da jih sploh nisem čutil. Poleg teh nadlog me je trla žeja, ki je bila hujša od lakote. Hranil sem se z gozdno deteljico in žejo utešil z roso. V Vrbovcu v Suhi krajini sem naletel na staro kapnico, v kateri so plavale crknjene podgane, žabe in belouške. Od hlač sem si odtrgal trak blaga, nanj navezal konzervno škatlico, si tako preskrbel vode in se pošteno napil. Nedaleč od tam sem prespal noč.

5. junija sem z največjo težavo nadaljeval pot in jo ubral naravnost čez hrib. V praznih hišah dveh vasi izseljenih kočevskih Nemcev nisem našel niti enega človeka. V globoki naravni kotanji, v globini kočevskega gozda, sem naletel na zapuščeno partizansko taborišče, ki sem ga z zanimanjem pregledal. V petih, lepo urejenih barakah sem naletel na nekdanjo pisarno in kuhinjo. Nad barakami so bile po robovih hriba razvrščene stražnice. V eni izmed barak sem našel stare čevlje in se z njimi okoristil. Olajšal sem si potovanje preko rajhenavskega gozda. Šele na podvzožju Sv. Ane sem se znašel, kje pravzaprav sem. V poznem večeru sem dosegel Staro cerkev. V Otavicah sem zaprosil živeža. Rekel sem, da so me spustili iz internacije. Le s težavo sem dobil malo mleka in žgancev, kar je bila moja prva hrana po toliko dneh stradanja.

Ker je bila partizanska postojanka pet minut iz vasi, sem se moral naglo odstraniti. Ko sem si v bližini vasi pripravljaj prenočišče, je zašumelo po listju, da sem jo na vrat na nos ubral po gozdu, misleč, da so za menoj zopet preganjalci, pa me je obiskal samo divji prašič.

Šele 6. junija okoli 13. ure sem čez Petelinjek dosegel vas Škrajnek v Podpoljanah, kjer sem dobil kruh in kislo mleko in prvo ljubeznivo postrežbo. Tistih dobrih ljudi ne bom nikdar pozabil. Preko Velikih Poljan sem šesti dan tavanja proti večeru dosegel domačo vas v Velikih Laščah. Bil sem tako izčrpan in spremenjen v obraz, da so se me domači ustrašili in me niso spoznali. Šele ko sem spregovoril prve besede, so me po glasu spoznali in se nad strahotno spremembo obraza zjokali.

Množično pobijanje se je vršilo brez vsakega zaslišanja in sodbe. Vlak, s katerim smo se vozili, je štel 32 vagonov in v njem se je vozilo 1.500 mož. V Kočevje je peljalo 9 vlakov, od katerih je bilo 5 vlakov Srbov in ustašev, 4 pa slovenskih domobrancev in civilistov. Vlaki so šteli po najmanj 10 in največ 37 vagonov. Po izjavi partizanskega kapetana Lunderja Janeza iz Dolenjih Podpoljan je padlo v Kočevskem Rogu 21.000 žrtev.

Ko sem se kasneje skrival, sem slišal od kočevskih civilistov, da so partizani v Kočevskem Rogu jame, polne mrličev, polivali z bencinom in zažigali.

Po dveh mesecih skrivanja sem se pridružil skupini 32 skrivačev (bilo je 30 moških in dve dekleti). Ubrali smo jo proti Planini in med Planino in Grčarevcem prekoračili staro jugoslovansko mejo. Na italijanski vojaški cesti smo ob vznožju Hrušice zadeli na partizansko patrolo, se razkropili v tri smeri in se zopet srečno dobili v taborišču Monigo.

Primorcem smo lagali, da prihajamo iz internacije in da se vračamo domov. Tako so nam radi kazali pot. Posluževali smo se vedno cest, ki so vodile v Sežano. Gostilničarka nam je od vesele prinesla na mizo 4 litre vina, misleč, da gremo v Jugoslavijo. Ko smo ji povedali, da gremo proti Sežani, je vzkliknila: »Kam greste vendar iz internacije, saj ste lahko srečni, da greste v novo Jugoslavijo!« Smejali smo se ji. Tako smo skoro po čudežnem naključju ušli strašnemu klanju. Mislili smo na tisoče Slovence, ki so našli smrt po odredbi »najbolj krvavega moža na Balkanu«. Ušli smo pobijanju, kot ga slovenski narod v vsej svoji zgodovini ne pomni.

Franc Ižanec: Odperti grobovi, 1. del,
Buenos Aires, 1965